

Angol-magyar egyházi szókincs finn kitekintéssel

Egey Emese

I. Bevezető

Előadásom bevezetőjében egy olyan tankönyvcsoomagról szólok, amelyik a teológiai-egyházi szaknyelv elsajátítására íródott és 2001-ben a Károli Gáspár Református Egyetem gondozásában jelent meg az Európai Bizottság Leonardo programjának keretében. A sorozat négy nyelven: olaszul, franciául, németül és angolul készült el.¹ (Később Európai Nyelvi Díj elismerésben részesült.)

A tankönyvek megszületésének háttérében az állt, hogy a nyolcfős munkacsoport (a szerzők) éveken át tanítottak teológus hallgatókat és leendő vallásanárokat az említett nyelvek valamelyikére és folyamatosan szembesültek azzal, hogy más szakterületekkel ellentétben, (mérnöki, orvosi, jogi, közgazdasági stb. szótárak, tankönyvek) itt nem állt rendelkezésre semmilyen idegen nyelvű segédlet, kézbe adható tananyag. A szaktárgyi vizsgakövetelmények részét képező külföldi kommentárirodalom tanulmányozásához szükséges nyelvtudás megalapozása nélkülözhetetlené vált. Hasonlóképpen hiányzott a leendő lelkipásztorok és gyülekezeteik mindennapi életének idegen nyelvű szókincsa, amely a külföldi kapcsolattartás szempontjából bizonyult elengedhetetlennek. Ezt az igényt és hiányt felismerve született meg a négy tankönyv, kiegészítve hanganyaggal, tanári segédfüzettel, valamint videófilmmel.

A négy nyelven ugyanolyan felépítésű tananyag készült, amely ugyanazon témaköröket tárgyalja, esetünkben az „angol speciális célokra” (ESP) szempontjaira figyelemmel. A különbség annyi, hogy a felekezeti arányokat és kulturális különbségeket követve más-más hangsúlyokkal és szemszögből jelenik meg egy-egy ország egyházi élete. Az angol verzió az anglikán, a római katolikus és a skót református felekezetekre helyezi a fő hangsúlyt, (ezek mellett a baptista és az evangélikus szórányegyház is szerepel a feladatokban), míg például az olasz verzióban egyértelműen a római katolikus felekezet dominál, de tárgyalja az észak-olasz valdenseket is mint a protestantizmus itáliai ágát.

Jelen írásomban az angol változat szakszókincsének jellemzőivel foglalkozom, finn példákkal kiegészítve az angol-magyar összevetést, mert a finn nyelv révén az evangélikus és az ortodox egyház szóhasználatát segít tovább árnyalni a képet.

A 2000-es években és ma is szinte egyeduralgó kommunikáció-központú nyelvoktatással szemben a szerzők tudatosan vállalták fel azt, hogy ez a tananyag számottevő országismereti, kulturális és szépirodalmi információt is

¹ Domokos György–Hajnóczy Kristóf: *Imparate da me*; Havas István–Nádor Petra: *Mettez-vous a mon école*; Ajkay Eszter–Simon Krisztina: *Lernt von mir*; Ábrahám Károlyné–Egey Emese: *Learn from me*

közvetítsen. Meggyőződésünk, hogy nem elég – a brit példánál maradva – ha valaki szót ért angol vagy skót kollégájával, de nincs tisztában vele, miért tagolódik az anglikán egyház két ágra (High és Low Church), előbbi liturgiája miért szinte római katolikus, miért van püspöki rendszer a magyarországi protestánsoknál, holott ez Nyugat-Európában nem szokás, hol vannak a leghíresebb tudósokat képző teológiai karok, ki és hogyan tartja fenn a felekezeti iskolákat, milyen máig működő nemzetközi szervezetek alapítása vezethető vissza brit egyházi körökhöz, hogy a világban mintegy 70 millió anglikán vallású él – mindennek irodalmi és művészeti vetületéről nem is szólva. Ezen ismeretek nélkül a kommunikáció felszínes, légüres térben mozog.

A tankönyveket elsősorban a középhaladóknak (B2) írtuk, de a feladatokat a nehézségi fokot jelző szimbólumok alapján kiválasztva, a középhaladó előtti (B1) szintűek és a haladók (C1, C2)² is haszonnal forgathatják.

A 15 lecke felépítését az alábbi táblázat mutatja be, kiemelve a szempontunkból külön is fontos részeket. (A könyvben az egyes részeket eltérő szimbólumok is elkülönítik egymástól.)

1. bibliai idézet (a leckében ismertetett felekezet bevett fordításából)
2. kerettörténet
3. szószedet
4. a megértést ellenőrző kérdések
5. vitaindító kérdések
6. gyakorlatok
7. bibliai történet
8. országismereti háttéranyag
9. szépirodalmi idézet
10. szókincsbővítés
11. kiegészítő művelődéstörténet rész
FÜGGELÉK a kötet végén: videós szöveggönyv; 5 nyelvű glosszárrium

II. A vizsgált felekezetek eltérő terminológiai gyakorlata

Az említett – finn megfelelőikkel kibővített – szakszókincs vizsgálatakor abból kell kiindulnunk, hogy az európai nyelvek mindegyike merít az anyanyelvi fordítások alapjául szolgáló két nyelvből, azaz a görögből és a latinból. Az ilyen eredetű átvételek dominánsak a hittételek, a tanítás, az egyházszervezet szókincsében, ill. bizonyos mértékig a liturgia és az egyházi ünnepek esetében.

² Az Európa Tanács „A nyelvtanulás közös európai keretei” (Common European framework) című dokumentum alapján

Ugyanakkor jelentős a saját nyelvi szókincs aránya is, még a másik kettőhöz mérve jóval kevésbé purista angol nyelv esetében is.

Az egyházi terminológia vizsgálatakor szembeötlő és mindenütt egyaránt jellemző, hogy a különböző felekezetek szóhasználata jelentősen eltér egymástól. A következő példák jól illusztrálják ezt.

A) UGYANAZON SZÓ MÁST JELENT:

ANGOL	MAGYAR	FINN
<p>1. deacon(ess) <i>prot. Elsősorban szociális, betegápolási munkát végző férfi vagy nő</i></p> <p><i>r.kat. és ortodox: a püspök alá tartozó, bizonyos liturgiai és pasztorációs feladatokat ellátó férfi</i></p>	<p>diakónus/diakonissza <i>ugyanígy</i></p>	<p>diakoni <i>értelemszerűen az ortodox egyházban is, mint a római katolikusoknál</i></p>
<p>2. confirmation <i>prot. és r.kat. egyformán</i></p>	<p>konfirmáció, bérmálás <i>prot. r.kat.</i></p>	<p>konfirmaatio <i>prot és r.kat. egyformán</i></p>

B) UGYARRA MÁS-MÁS SZÓT HASZNÁLNAK:

ANGOL	MAGYAR	FINN
<p>1. church service <i>prot.</i></p>	<p>istentisztelet <i>prot.</i></p>	<p>jumalanpalvelus <i>prot.</i> <i>De ha úrvacsorás, lehet MESSU is!</i></p>
<p>(holy) mass <i>r.kat.</i></p>	<p>(szent)mise <i>r.kat.</i></p>	<p>messu <i>r.kat./ort.</i></p>
<p>2. pastor/minister/rector/vicar <i>prot.(angl.)</i></p>	<p>lelkész/lelkipásztor <i>prot.</i> pap/atyá <i>r.kat.</i></p>	<p>pastori/kirkkoherra/pappi <i>prot.</i> (sielun)paimen <i>(=lelkipásztor)/isä(=atyá)</i> /pappi</p>
<p>3. the Lord's Supper/Communion/Eucharist <i>Prot.(angl.)</i> Holy Communion/Eucharist <i>r.kat.</i></p>	<p>úrvacsora <i>prot.</i> (szent)áldozás/eucharisztia <i>r.kat.</i></p>	<p>ehtoollinen <i>(ehto=este/rég.nyelvj.)</i> <i>prot./ort.</i> eukaristia <i>ort.</i></p>

<p>4. parish/rectory/vicarage/manse <i>Prot. Engl. Skót</i> <i>ref.</i> parish <i>r.kat.</i></p>	<p>parókia <i>prot.</i> plébánia <i>r.kat.</i></p>	<p>Pappila (-la/lä helynévképzővel) <i>prot./ort.</i></p>
<p>5. general assembly <i>prot.</i> (<i>BUT synodal-presbyterian principle!</i>) council <i>r.kat.</i></p>	<p>zsinat <i>prot./r.kat.</i> (<i>prot. zsinat-presbiteri elv</i>)</p>	<p>Kirkolliskokous (=egyházgyűlés) <i>prot.</i> synodi <i>ort.</i></p>

III. A bibliafordítások és szertartáskönyvek lenyomata

Bizonyos szóhasználat kialakulására és állandósulására mindhárom országban természetesen igen nagy hatással voltak azok a Bibliafordítások és szertartáskönyvek, amelyek évszázadokon át használatban voltak, amelyek voltaképpen megteremtették az anyanyelvi egyházi terminológiát.

Az angolok szerencsés történelmének köszönhetően már a 13. században több teljes fordítás létezett (pl. a Wycliff-féle), de igazán maradandó hatása a Thomas Cranmer-összeállította *The Book of Common Prayer*-nek (1549) és az ún. *King James Bible*-nak (1611) volt, amelyeket szinte napjainkig használtak. Magyarországról mindenképpen említenünk kell a *Sylvester János-féle Újszövetséget* (1541) és a *Károli-Bibliát* (1590). A finneknél *Mikael Agricola Újszövetség fordítását* (1548) és a *Paavali Juusten-féle finn nyelvű szertartáskönyvet* (1575) kell kiemelnünk.

Ezeknek a könyveknek a hatására is szilárdult meg egy-egy kifejezés, amelyek az adott nyelvterület egyházaiban a szinonimákat is megengedve, mégis a legjellegzetesebbek. A következő felsorolásban, ha van ilyen, nagybetűvel szedve szerepel a szinonimák között ez az adott nyelvre legjellegzetesebb szófordulat, hátravetett jelző – a tisztánlátás érdekében először most magyarul.

- az utolsó ítélet : the Last Judgement / the Day of Judgement / DOOMSDAY : viimeinen tuomio
- az örök élet : Eternal life / LIFE EVERLASTING / iäinen elämä
- világvége, az idők végezte: the end of the world/ THE END OF THE AGE : maailman loppu/ AIKOJEN LOPPU (= az idők vége)

- a túlvilág: the other world / the NETHER WORLD : tuonpuoleinen maailma (= a túloldali/túlsó világ)
- az ige/”Íge”: THE WORD OF GOD : Jumalan sana (= Isten szava)
- egyszeri és tökéletes áldozat: THE PERFECT AND UNREPEATABLE SACRIFICE (= a tökéletes és megismételhetetlen áldozat) : KERTAKAIKKINEN SOVITUSUHRI(=egyszer és mindenkori kibékítő v. jóvátételi áldozat)
- a Tízparancsolat: the Ten Words / the Ten Commandments / the Decalogue (= a görög eredetű szó a teológiai szakirodalomban jellemző) : Kymmenet kääskyt
- az Egyszülött Fiú: His One and Only Son (= egy és egyetlen) : ainosyntyinen (=egyszülött)

IV. Szóalakok eltérő jelentéssel

Bizonyos esetekben adott szó más alakja jelentésbeli különbséget érzékeltet, pl. az egyes és a többes számú forma: *devotion* odaadás, hódolat, *devotions* áhítat, elmélyedés. Hasonlóan a *cloister* kolostor, míg a *cloisters* kerengő.

Találhatunk példákat arra is, amikor egy hajdani jelzős szókapcsolat főnévi része lekopott és a melléknévi alak önállóan, főnévként funkcionál. Ilyen a *missionary* misszionárius vagy a *confessional* gyóntatószék.

V. Saját vagy közös európai?

Érdekes megfigyelni, hogy egyik vagy másik nyelv kulturális-történelmi okokból, hagyományból a latin (görög) jövevényszót preferálja bizonyos helyzetekben, míg a másik saját nyelvi szót használ. Ez egyaránt jellemző mindhárom vizsgált nyelvre.

ANGOL	MAGYAR	FINN
redemption / deliverance	megváltás	vapahdus / pelastus (= megszabadítás/ megmentés)
conversion	megtérés	kääntymys (=megfordulás/ fordulat)
elder	presbiter	kirkkoneuvoston jäsen, vö. vanhemmisto (= az öregek/vének együttese)
Rule of Life	regula	lypikon
vocation / call	elhívás	kutsumus(=el/hívás)
church (ma a kereszt(y)ének temploma)	templom	kirkko

temple (korábban ált. templom, ma a nem-keresztény vallásoké)		
---	--	--

VI.

KULTURÁLIS BEÁGYAZOTTSÁG

Végezetül visszatérek előadásom kiindulópontjához: kulturális tájékozottság és a kontextus ismerete nélkül számtalan helyzetben téveszthetünk, fordíthatunk félre. Álljon itt néhány angol–magyar példa saját gyűjtésemből.

- a *retreat* nem visszavonulás, elvonulás, hanem ún. *csendes hét /nap*
- az anglikánoknál ismert esti alkalom, az *Evensong* nem énekes szolgálat, hanem *vesperás*
- a *Fellowship meal* nem testvéri, de még nem is felebaráti étkezés, hanem *szeretetvendégség*
- a *Rite of Passage* nem az átlépés, továbblépés rítusa, hanem olyan egyházi szertartással is megünnepeelt *életforduló* (keresztség, konfirmáció/bérmálkozás, házasságkötés), amely új szakasz kezdetét jelzi életünkben.